

Någon gång under medeltiden upphörde *Mekhilta de-Rabbi Shimon Bar Yohai* att existera som en sammanhängande enhet. Av någon anledning kom den nämligen inte att tryckas när andra rabbiniska texter gick i tryck och detta ledde till att den så småningom försvann och helt kom att ersättas av *Mekhilta de-Rabbi Ishmael*. Genom talrika citat i medeltida judisk litteratur har forskarna emellertid länge känt till dess existens och 1905 rekonstruerade D. Z. Hoffmann texten med utgångspunkt från fyra manuskript funna i Kairo-*genizan* och den medeltida midrash-antologin *Midrash ha-Gadol*. Sedan dess har emellertid många fler manuskript hittats och 1955 gav J. Epstein och E. Melamed ut en kritisk utgåva som till tre fjärdedelar grundar sig på manuskript, de flesta från Kairo-*genizan*, och där endast en liten del består av material från *Midrash ha-Gadol*. Tack vare fynden av så många manuskript kunde man konstatera, både att Hoffmann i stor utsträckning haft rätt i sin rekonstruktion och att *Midrash ha-Gadol* varit förvånansvärt trogen originalet i sin återgivning.

Epsteins och Melameds kritiska utgåva är fortfarande den enda i sitt slag som finns till denna midrash och det är denna text som Nelson översätter och kommenterar. Han har gjort det, i mitt tycke, utmärkta valet att översätta ganska ordagrant och återger hebreiskans egenheter och upprepningar för att läsaren i så stor utsträckning som möjligt skall förstå de «problem» som rabbinerna fann i bibeltexten och som de tog som utgångspunkt för sin tolkning. Kommentarererna är inte så omfattande men tillhandahåller den nödvändigaste bakgrunden för att man skall förstå utläggningen och förklarar också i många fall de hermeneutiska principer som ligger bakom tolkningen. Han hänvisar även till parallellställen i den övriga rabbiniska litteraturen, vilket är av stort värde. Denna översättning förtjänar att uppmärksammas och inkomponeras i studiet av den rabbiniska judendomen.

Karin Hedner Zetterholm

Tomas Orylski: *Migrations du croire chez Michel de Certeau*. 227 sid. CTR, Lunds Universitet 2007.

Det var inspirerande att möta jesuitpatern Michel de Certeau i Los Angeles 1972 och kunna diskutera med honom trons villkor idag. Jag förstod att han på ett personligt sätt hade studerat frågan. Det har därför varit glädjande att i Tomas Orylskis doktorsavhandling för professor Werner G. Jeanrond följa de Certeaus komplicerade teser om trons vägar. Orylski skriver en idiomatiskt felfri franska och har lyckats hitta en fin modell för sin presentation av de Certeau, som på senare tid blivit mycket mer uppmärksammad än

under sin livstid. Som hjälp vid sin uppläggning har Orylski haft Joseph Moingts insiktsfulla presentation av de Certeau samt bl.a. Louis Paniers och Claude Geffrés värdefulla analyser. Givetvis har han också kunnat dra nytta av sin handledares kunskaper under genomförandet av avhandlingen.

Orylskis tes är att det hos de Certeau finns ett samband mellan hans analys av tron (*le croire*) och hans olika vistelseorter i världen, som givit honom speciella insikter i trons villkor (därför titeln *migrations du croire*). De Certeau undervisade i Paris, Nord- och Sydamerika och utsågs i San Diego till professor. Han dog i Paris av cancer 1986 och lämnade en del av sin forskning ofullbordad. Under sin tid i Paris odlade han en mängd vetenskapliga discipliner: historia, psykoanalys (Jacques Lacan), antropologi, sociologi, filosofi, semantik (Julien Greimas) och litterära studier. Som jesuit studerade han till en början mystikens texter från renässansen till den klassiska eran, och tveklade inte att beskriva mystikernas avvikande trosföreställningar. Studentrevolten i Paris i maj 1968 gjorde de Certeau uppmärksam på historiens villkor och de samtida kulturella sedvänjorna (*pratiques*).

Orylski börjar med en noggrann analys av *Les révolutions du «croyable»*, som kom ut 1969. Därur hämtar han frågeställningar för sitt arbete. De Certeau beskriver trosföreställningarna i samhällen i utveckling. Han behandlar trons politiska och sociala dimensioner i olika partier, ifrågasättandet av universiteten och kritiken av den dogmatiska tron. Han konstaterar ett allmänt misstroende mot auktoriteter. Den kritik som är trovärdig gäller institutionerna, traditionerna och dogmerna. När emellertid den som kritiserar anses opålitlig förlorar också hans eller hennes utsagor i trovärdighet. Om auktoriteterna å sin sida fortsätter att tala som de alltid gjort, mister de sin trovärdighet. De förväxlar sin auktoritet med sanningen. När en person uttrycker sig misskrediterande blir hans utsagor icke trovärdiga. Auktoriteterna förlorar sin trovärdighet när de fortsätter att tala som förut. De förväxlar sin auktoritet med sanningen. Det behövs en helt annan kommunikation mellan auktoriteten och de troende.

Orylski går sedan i sin avhandling över till tidigare texter om mystikens historia, om spiritualitet och om de Certeaus resor. Dennes intresse handlar inte främst om trosfrågor utan om de troendes liv, som beskrivs som en «vandring» (*itinérance*) mot Gud. I tredje kapitlet studeras ecklesiologiska aspekter i trons språk (*langage de la foi*), och hur de teologiska diskurserna tas emot av de troende. Här behandlas auktoritetens kris, problemet med de troende som lämnar kyrkan. De Certeau tecknar en väg för att det icke-troliga (*incroyable*) kan bli något tänkbart (*pensable*), men utformat efter människornas egna kategorier. Även

den historiske Jesus är svårfångad, som all historisk verklighet.

I sista delen studeras mer systematiskt de Certeaus trosantropologi. Denne visar hur själva trosakten hör samman med tillit, att ha förtroende för någon. I alla trosakter finns därför en religiös genklang (*résonnance religieuse*). En kort översikt över nyligen utkommen svensk litteratur visar hur de Certeaus tolkning av tron blir en utmaning också för svensk teologi.

Orylski följer troget de Certeaus personliga utveckling, som emellertid avbröts av hans tidiga död. Det som hos jesuiten verkar abrupt i ett mycket komprimerat språk, blir sammanhängande hos Orylski, som bemödar sig om att på ett trovärdigt sätt utlägga de Certeaus tankar. Det som förblir dunkelt hos jesuiten, blir klarare i Orylskis syntes. Det man eventuellt kan anmärka på är att den «systemimmanenta» framställningen gör kritiska kommentarer svåra att utveckla. Men man kan bara gratulera en doktorand som på ett så intelligent sätt trängt igenom de Certeaus svåra framställning. Gratulationer även till den kunnige handledaren Werner Jeanrond, som efter framgångsrika år tyvärr snart lämnar Lund.

René Kieffer

Søren Kaspersen & Erik Thunø (ed.): *Decorating the Lord's Table. On the Dynamics between Image and Altar in the Middle Ages*. 170 sid. Museum Tusulanum Press, Köpenhamn 2006.

Mycket av den äldre forskningen kring det medeltida kyrkorummet och dess utsmyckningar har till stor del haft en beskrivande karaktär med fokus på t.ex. förlagor, tekniker och stiljämförelser. Detta är naturligtvis viktigt som bas, men otillräckligt när det gäller att försöka förstå den kyrkliga konstens djupare innebörd och funktion. Under senare år har dock de flesta forskare inom detta fält insett nödvändigheten av att gå ett steg längre, och inte bara ställa frågan vad som framställs utan också varför.

Som framgår av titeln har boken det övergripande syftet att undersöka förhållandet mellan altaret och dess konstnärliga utsmyckningar med exempel från 700-talet fram till 1200-talet. Tanken är att presentera nya metodologiska grepp inom den konstvetenskapliga forskningen som kan ge en fördjupad förståelse av altaret och dess utsmyckningar, och för att citera redaktörerna: «... liberating the image from its iconographic and stylistic straitjacket ...» (s. 8). I detta sammanhang ses liturgin som en särskilt viktig tolkningsnyckel. Därutöver lånar man in analysverktyg från bl.a. retoriken och estetiken. De frågor som ställs i inledningen är följande: Varför smyckades medeltidens altaren med

bilder och dyrbara material och vilken roll spelade eukaristin i sammanhanget? Användes bilderna enbart för att påminna betraktarna om Kristus och helgonen eller hade de andra funktioner? Vad exakt berättade bilderna om? Här kan nämnas att det är altarets fasta utsmyckningar, hit räknas även närliggande tak- och väggmålningar, triumfkrucifix o.dyl., som är föremål för undersökning. Lösa inventarier som t.ex. liturgiska utensilier och relikvarier lämnas därför utanför. Exemplet är hämtade från Italien, Tyskland och Skandinavien (främst Danmark), och i inledningen påpekas att en viktig poäng med boken är att lyfta fram de medeltida s.k. gyllene altare eller antemensalen som finns bevarade i ett ovanligt stort antal i just Danmark.

Boken består av sex uppsatser som är baserade på föredrag hållna vid en medeltidskongress i Kalamazoo, Michigan år 2001. I ett inledande kapitel redogör redaktörerna på ett mycket tydligt och överskådligt sätt för bokens syfte samt ger en föredömlig presentation av respektive bidrag. Författarna nämns dock bara vid namn, vilket är litet synd. I den övrigt så informativa inledningen hade det varit av intresse att också få kännedom om t.ex. akademiska titlar och vid vilka läroanstalter personerna är verksamma. Uppsatserna är placerade i tematisk ordning, och de två första tar upp samspelet mellan altaret och dess närliggande utsmyckningar. Ann van Dijk visar t.ex. flera kopplingar mellan eukaristin och den ovanför altaret placerade mosaiken föreställande Kristi födelse i påven Johannes VII:s bönkapell i den gamla Peterskyrkan. Annika Elisabeth Fisher studerar det s.k. Gerokrucifixet och hur detta tillsammans med altaret och liturgin bildade ett centrum i kyrkorummet, där den bibliska historien förvandlades till levande och verksam närvaro samt gav hopp om framtida frälsning. Övriga uppsatser fokuserar på själva altaret, och Erik Thunø diskuterar i sin uppsats, med Sant' Ambrogios gyllene altare som exempel, medeltidens estetik och altaret som en plats där himmel och jord möttes. Därefter behandlas olika aspekter av danska antemensalen. Med hjälp av bl.a. retoriska begrepp studerar Søren Kaspersen olika sätt att iscensätta motiv och berättelser i altarnas kristologiska cykler, medan Lena Liepe tittar mer specifikt på den mänskliga kroppens betydelse för att skapa mening i berättelserna. Harriet M. Sonne de Torrens väljer slutligen att studera ett enskilt motiv, nämligen Kristi födelse i Stadii kyrkas antemensale, i ljuset av bl. a. textläsningen vid juldagens tredje mässa.

Vad gäller bokens disposition hade Kaspersens, Liepes och Sonne de Torrens bidrag med fördel kunnat placeras först då, som tidigare nämnts, ett viktigt syfte sägs vara just att uppmärksamma danska antemensalen. Dessa tre uppsatser upptar dessutom över hälften av sidomfånget och motiv från danska antemensalen